

Comenius-kutatások Magyarországon

Az 1945 utáni évek hazai Comenius életművét kutató munkája három időszakra tagolható:

1. Az 1950-es évek eleje a marxista átértékelés időszaka.

2. Az 1957–1973 közötti korszakban jelentős munkák születtek hazánkban, szakembereink kapcsolatokat teremtettek más országok Comenius-kutatóival.

3. A harmadik időszak 1973 után datálható. Ebben az időszakban nem volt nálunk hivatalos fórumon bejegyzett és számon tartott Comenius-kutatás. Ekkor felvetődött az a kérdés: jó-e, ha Comeniusból „comeniológia” válik? A tapasztalat az, hogy a külön tudományá vált személyiség mellett gyakran mindenki eltörpül, a vele foglalkozó szakemberek szerint minden vele kezdődik, vele végződik; ő mindent előre látott, ő kritizálhatatlan stb.

Megállapíthatjuk, hogy hazánkban ma sincs hiteles kép arról, hogy milyen hatást gyakorolt Comenius a magyar nevelésügy 1654 utáni országos helyzetére. Vajon milyen jellegű, milyen mélységű volt ez a hatás helyileg és országosan? Volt-e egyáltalán valamiféle továbbélő, maradandó hatás? Helyes-e a közvetlen, egyenes hatás feltételezése? Comenius óta ugyanis három és fél évszázad telt el, s ezalatt más, ugyancsak jelentős pedagógiai személyek is tevékenykedtek.

1945 után Comenius értékelésében nálunk is sok túlzás született, pl.: „Comenius szerepe a materialista világnézet elterjesztésében”, „Comenius a pedagógia forradalmára”, „Comenius, a humanista békemozgalom kiemelkedő alakja” stb. Olyan képtelenségek is bekerültek neveléstörténeti mun-

Comenius optimista és igaz ember volt, aki egy olyan új világ építésén fáradozott, amelyben a nemzetek szabadon, függetlenségüket megőrizve, egymás jogait tiszteletben tartva, békében élnek egymás mellett, együtt.

Magyarországon ezért nagy érdeklődéssel fordultak a kutatók Comenius életműve felé régebben is, ma is. Ez természetes, hiszen Comenius életében igen jelentős állomás volt a sárospataki (1650–1654) tevékenysége.

Hazánkban a kutatók felvetették: jó lenne eszmét cserélni, hogy vajon a Comenius téma a mai magyar neveléstörténeti kutatások legfőbb témái közé tartozik-e, vagy a középmezőnybe, esetleg a perifériára? Felmerült az a probléma is: Comenius a magyar neveléstörténeti kutatás részes-e, vagy „csupán” az egyetemes neveléstörténet?

kákba, hogy: „Comenius vezette be az iskolába az osztályrendszert, a tanévet, a tantervet és a tanórát”. Felröppent állítás Comenius magyarságáról, hogy a nagy cseh pedagógus tulajdonképpen magyar ember volt... Vajon jogos-e Comenius magyarságáról vagy magyar származásáról beszélni?

Érdeemes lenne kutatni Comenius és a reneszánsz kapcsolatát (ez a téma a nemzetközi kutatásoknak is fehér foltja). Comenius ugyanis nem semmiből lett, ő is egy folyamat része.

Hiányzik annak alapos feltárása, hogy műveit mennyire használták a hazai iskolákban. Nem vizsgálták azt sem, hogy

a magyarországi tartózkodás, az itteni nyugodt körülmények, kísérletezési lehetőségek, a helyi nyomda jelenléte stb., milyen hatással volt Comenius belső fejlődésére. Mert, hogy hatott rá, az vitathatatlan, hiszen nagy elméleti művei mind sárospataki tartózkodása után jelentek meg. Külföldön hiányos, esetenként torzult kép él Comenius magyarországi tartózkodásának tényeiről, jelentőségéről, súlyáról, s ugyanakkor nálunk sem született meg egy modern, mai követelményeknek, a realitásnak megfelelő Comenius-monográfia.

A magyarországi kutatásokat megnehezíti, hogy nincs elég kutató, aki jól ismerné a latin és a cseh nyelvet, a német és az angol irodalom tanulmányozása nagy gondot nem okoz.

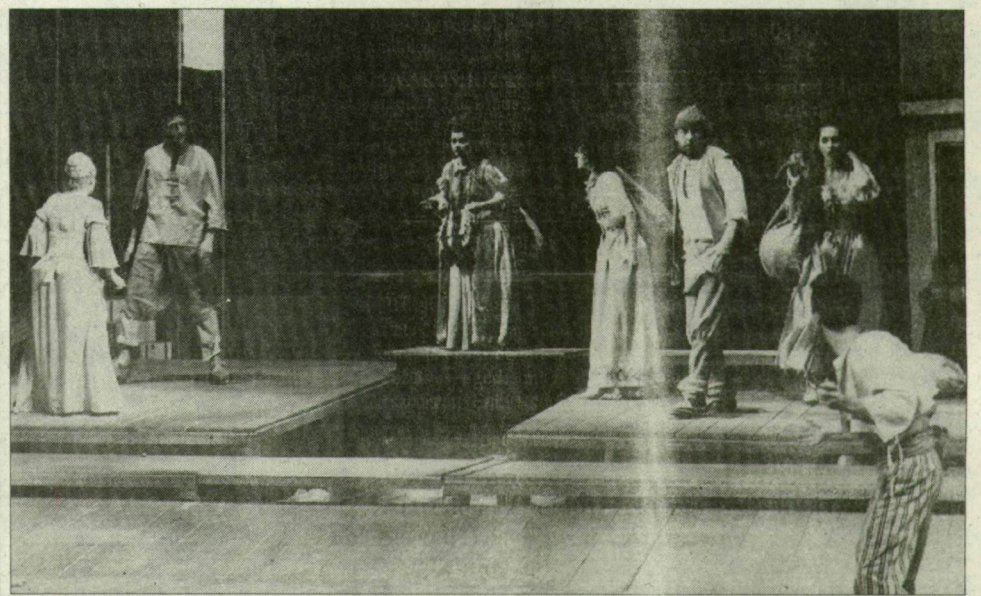
Az elkövetkezendő időszakok kiemelt kutatási feladata kell, hogy legyen Comenius magyarországi tartózkodásának a kutatása, a korabeli hazai viszonyok bemutatása. Sok izgalmas kérdés vetődik fel. Például: Comenius nem vette figyelembe a helybeli szükségleteket. Megoldatlanul hagyta a főiskolai tagozat, a prédikátorképzés problémáit stb., s talán néha a református egyház érdekeit is sértette – legalábbis egyes értékelések szerint. A magyarországi helyzetet be, lehetne állítani az európai történelemben, ez azért is fontos, mert pl. Comenius szerint a békére nevelés elkerülhetetlen a politikai-társadalmi háttér tekintetbe vétele nélkül.

(Forrás: Comenius és Magyarország. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 1990.)

OLÁH JÁNOS

Egy kellemes évadnyitó

Pezsgő, virág, „Csetepaté”

FOTÓ: NAGY LÁSZLÓ

A színházkritika – az egy személyes műfaj. Ezért vagyok bátor előjáróban elmondani, hogy a *Csetepaté* Chioggiában című, évadnyitó Goldoni-bemutatóról csak később akartam írni (hadd érjen, az előadás is, meg a vélemény is). De a pénteki premier után – amelyen alkalomhoz illően, pohár pezsgővel és szál virággal köszöntött minden megjelentet a színház új vezetője – rég nem tapasztalt iráskényszer kerített hatalmába. Mert némely színházcsinálók némely rosszindulatú híresztelése ellenére jó előadásról könnyű és öröms beszélni. (A rosszról azért nehéz, mert igen bonyodalmas és fáradságos pontosan megmondani, hogy miért rossz.)

Az, hogy az idei szezonnyitó előadás jó, sőt: mives, pontos, gondos, szórakoztató – nem jelenti, hogy hibátlan. És főként nem azt, hogy ne lenne szüksége ama bizonyos „érés időre”. Olyasmiről ez, mint nyencnek a vadétel; lehet a friss húsból készült étel is jó, de mennyire más, ha van a husinak ideje a páclében leledzeni...

E frissiben tált népszínházi előadásnak legszembetűnőbbek a ritmushibái. Finomabban: az élvezet kényszerzsinórai. Ami a szerző sokkjes, sokjelenetes darabépítkezésének is nehezen kivédhető következménye. De lehet, hogy előadói gyengékedéseknek is. Az nem lehet, hogy gondatlan dramaturgiai munkának, mert *Bérczes László* bizony imponáló szigorral húzott ki a majdnem kétszáz éves darabból néhány erre való, apró jelenetet és önmisméltó purparlét. Ezért van remény, hogy a kihagyott ütemek problémája idővel „magától” is megoldódik, s – főként a második részben – arra a néhány percre sem „ül le” az előadás.

S most következnek a kellemességek aránytalanul hosszabb listája.

Pompásan működik a vendégtervező, *Árvai György* színpada, főként a csetepaté színtere. Ez a kis(kül)városi campiello, ahol délies közvetlenségben áll egymással szemben a hamarost csetepatéba keveredő, amúgy békés, hétköznapi kisemberek, két chioggiói család háza. Ez a (játék)tér, háttérben a végtelen zizek és egek azúrjával, már az előadás első percében is szinte érzéki erővel képes felidézni a tengeri szél egyszerre üdítő, szabadságszagú – és vihart jósoló, bekerítő fuvallatát.

Azt kínálja föl – amit aztán *Árkosi Árpád* rendező vezényletével alaposan ki is használ az előadói gárda –, hogy eleven, elhithető erejű játékot lehessen benne produkálni, sőt, erre készlet. Segít és inspirál dúszítani a szövegeket, kitölteni a szerepek hézagait. Ami kulcsfontosságú, ha az ember Goldoni-darab rendezésére szánja rá magát. Ez a majd két évszázados „Csetepaté” tudniillik nem unalmas bírna lenni manapság, ha a színészek nem lennének képesek megéreztetni: sok évszázada változatlanul érvényes dolgokról van itten szó. Olyasmiről, tőlünk egyáltalán nem idegen, mert emberi „apróságokról”, hogy feltételesen természetük vagyunk (lásd: birtoklási vágy), de azt játsszuk, hogy nem; békések és szeretetreméltóak vagyunk, egyszerűen olyan fojtott indulatok dúlnak bennünk, hogy az Isten irtalmazzon mind-

nyájunknak, ha ezek egyszer kitérnék; örökké a szabadságunkra vágyunk és ezerféle rabságunk nélkül nem élet az életünk... Azért lehet és kell manapság is – például Goldoni – játszani a színházban, hogy ugyanolyan örömkítőrekre ragadtathassa magát a publikum, mint a jó öreg Goldoni idejében; amikor – mint arról egy bizonyos Goethe nevezetű, meglehetősen jó emberismerő beszámolt – *bolond örömmármorban kacagták a darabot végig, hiszen önmagukat látták viszont a színpadon.*

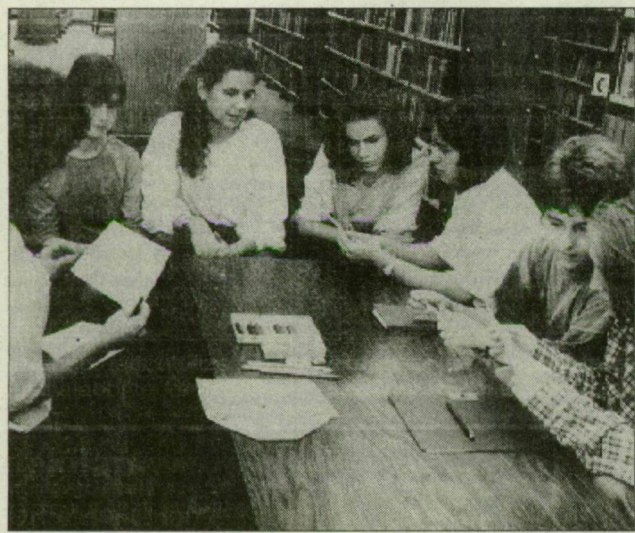
Az egymásra figyelő összjáték iskolapéldájából a „női szakasz” mutatott többet. Csak szemelgetni lehet a kellemes percek közül: *Dobos Katalin* (akinek finoman cizellált játéka az előadás egyik tartóoszlopja) és *Zborovszky Andrea* jelenete ilyen, amelyben az asszonyi bölcsesség igyekszik magához hasonítani a „haszontalan” ifjonti magabizást és öncsaló büszkélkedést. A nagyon kényes, alaphangot adó, kezdő csipkeverős jelenetet iszonyúan könnyű elrontani, de ezúttal nem sikerült (mármost elrontani!): a tengerről hazatérő férfiak érkezését megelőző, feszülten várakozásteljes, elfojtásoktól dúlt idillt „hozta” a csapat. *Czifra Krisztina* pompásan egyénített, ellenállhatatlanul önző fruskája (Checca) „vitte” az előadást; *Orsetta – Csarnóy Zsuzsa* darabbeli gúnynevét (Máté) olyan fergeteges verbalitással tüntette el, hogy mind elhittük, Szikrácska ő, valóban.

Kétségtelenül *Kovács Lajos* volt a siker egyik legfőbb kovácsa, ötletdús, színes, arányérzékeny játékkal. A rendező, vagy a színészek fejből pattantak-é a sűrű „szerephézag-kitöltő” játékörvek – a közönség persze nem tudhatja. Mindegy is, fő, hogy olvadozhasson. Amikor például *Kovács – Isidoro* jegyző a saját lábát használja billegő hivatali asztalának alátétjeként; amikor megkomponálja – a kis briliáns némajátékaival – az összes csengettyű-szólót; amikor a megint kitűnő, tapasztaltan az együttesbe símuló játéku *Király Leventével* előállítja „a hivatal hallal való korumpálása” című, apró nagyjelenetet. A „férfi-szakasz” másik legsikeresebb tagja a Szatmárból itt vendégeskedő *Czintos József* volt, mint a saját beszédét – és a csetepatét – folyton regulázni akaró, ám erre képtelen Fortunato. Alakítása a blódi határán; de ott szilárdan.

Az igazságosság szerint mind a tizenhét szereplő nevének itt kellene állni, plusz a hivatásos jelmeztervezőként még „hazájában”, Szegeden, alighanem igazságtalanul kevéssé ismert *Papp Jánosé*, a közreműködő, eddig szintén „csak” folklórszínpadokról ismert zenészeké – mert az előadás stílusjegye kétségtelen. De már csak egy névnyi hely maradt: *Árkosi Árpád* az első bemutató tanúsága szerint szavatartó ember. Azt ígérte, hogy „mindenkinek fogyasztható”, jó színházat csinál.

SÜLYOK ERZSÉBET

Kis könyvtári kutakodók

FOTÓ: SOMOGYI KÁROLYNÉ

Az első „fecskék”, vagy inkább gólyák, akik már tudnak valamit.

Sokak véleménye szerint a mai kulturális intézmények közül rövidesen a könyvtáraknak lesz a legnagyobb jelentőségük. Mégis keveseknek jut eszébe, hogy sokat kárhoztatott „infrastrukturális elmaradottságunk” elemei közé a könyvtárak sanyarú állapotát is besorolja. Ezzel legalább az első lépésen – a baj felismerésén – lennének túl.

Am addig is, amíg az élethez nélkülözhetetlen, s korántsem egyszerűen könyvek táráként, hanem informatikai központokként funkcionáló „könyvtáraink” hatalmas anyagi befektetések árán egyszer

létrejönnek, addig szűkös lehetőségeik szerint igyekeznek a maiak is – egyre többet szolgáltatni.

A szegedi Somogyi Könyvtárban – nyilván kellemetlen tapasztalatok nyomán – most azt találták ki az olvasószolgálat második emeleti munkatársai, hogy mini-tanfolyamokat tartanak könyvtárhasználatból. Ilyenkor, iskolakezdéskor, évről évre azt látták, hogy a frissen középiskolákba került gyerekek, akiknek életükben először kell önállóan „kutatni”, anyagot gyűjteni valamely dolgozathoz, kétségbeesítően tájékozatlanok. Nem tudják, ho-

gyan is fogjanak a dologhoz, katalógust nem is láttak még, nemhogy használni lennének képesek.

Első nekifutásra a szak-középiskoláknak ajánlották föl: egy hetes foglalkozássorozatot tartanak a diákoknak a könyvtár használatáról. Nem volt túl nagy tolongás, de néhány tucatnyian mégis eljártak a foglalkozásokra és a jökedvű záróvetélkedőn az is kiderült, hogy ezek a gyerekek kezdik kapiskálni: előnyben lesznek, ha tudják, hol és hogyan keressek az információt. Amely ügyebár – érték.

Az első napon a könyvtár történetéről és felépítéséről hallottak, a másodikon és a harmadikon megtanulták használni a kézikönyveket és a katalógusokat. Ezután következett a pillantás a jövőbe: mikrofilmek, lemezek, számítógépes programok... Végül gyakorolták, hogyan kell egy irodalmi elemzésre, dolgozatra, egyéb iskolai nyalánkságokra fölkészülni – könyvtárban.

A dolog persze nem tartozik a könyvtárosok munkaköri kötelességei közé; de annyi igaz, magukon is segítenek, ha a könyvtárhasználók között többen lesznek, akik önállóan is képesek eligazodni. Készek a folytatásra is, várják a további érdeklődőket.

S. E.

Nyitott Szellemi Műhely Szegeden

Minden bizonnyal sokan töprengenek otthon esténként a szegediek közül, hogy hova menjenek, hiszen vannak, akik nem a diszkóban érzik jól magukat – ahová egyébként elég kevés negyvenéves jár –, hanem mondjuk egy jazzklubban, egy irodalmi előadáson, egy képzőművészeti vitán – egy Nyitott Szellemi Műhelyben. Vági László, az ismert muzsikás, a egykori legendás Egyetemi Színpad tagja hiányolta a mai szegedi életből azt a szellemi kohéziós műhelyt, ami 1975 előtt a JATE-klub volt. S mivel ilyen nincs, megalapította a Nyitott Szellemi Műhelyt, mely-

nek egyelőre ő a vezetője, de azt szeretné, ha később önműködő lenne, menne magától, s nem kellene egy „vezérúr” – ahogy jó másfél évtizeddel ezelőtt működött a JATE-klub. Az összejöveteleket minden szerdán tartják a Juhász Gyula Művelődési Központban lévő Rockklubban. A programokat nehéz lenne néhány szóval összefoglalni, hiszen a zene mellett fontos szerepet kapnak a társulmányozások is. Szegedről indult ifrat, színházi embereket, muzikusokat, hívnának meg. Előadások helyett inkább beszámolóknak lennének, tehát ex cathedra

kijelentések helyett vita, melyben mindenki résztvehetne. Teljesen nyitottak – ahogy a nevük is mondja –, s ennek megfelelően nyitott embereket várnak – fiatalokat, időseket egyaránt. Az első összejövetelt most szerdán tartják, 19 órától a Rockklubban, a szegedi Ryufor klub tagjai tartanak beszámolót a hétvégén Ózdon megrendezett országos UFO kongresszusról, illetve a New Age-ről, az újfajta világszemléletről.

T. V.